

Prof. dr Đorđe IGNJATOVIĆ,
Pravni fakultet u Beogradu

Originalni naučni rad
UDK: 343.9:343.611
Primljeno: 24. septembar 2012. god.

SERIJSKA UBISTVA KAO KRIMINOLOŠKI PROBLEM¹

Rad se koncentriše na onaj oblik višestrukih ubistava (multi-cid) koji najviše interesuje javnost, a predstavlja istovremeno izazov za pravosuđe i kriminologiju – serijskim ubistvima. Posle fenomenološke analize ovih zločina i njihovih učinilaca, ukazano je na faktore koji do njih dovode i na etape u vršenju ovih dela. Zatim su prikazane istražne tehnike koje se primenjuju radi hvatanja izvršilaca, a na kraju su data i uputstva kako sprečiti i suzbiti vršenje serijskih ubistava. Kao mere koje bi mogle delovati profilaktički navedene su: – potreba da društvo izričito proklamuje i sprovodi strategiju odbacivanja svake upotrebe nasilja u međuljudskim odnosima; – pooštavanje kontrole prometa psihoaktivnih supstanci; i – neophodnost angažovanja neformalnih mehanizama zajednice kako bi se pomoglo svim ljudima koji pate, a naročito onim u mladom uzrastu. Kada se radi o organima formalne socijalne kontrole, osnovna pretpostavka efikasnog rasvetljavanja serijskih ubistava je prikupljanje neophodnih podataka od strane nadležnih organa i razmena saznanja do kojih su došli, kako na nacionalnom, tako i na međunarodnom planu. Uz to, primena poseb-

1 Autoru čini posebnu čast što mu je pružena mogućnost da ovaj prilog objavi u broju časopisa posvećenog uspomeni na kolegu i prijatelja sudiju Nikolu Miloševića čiji odlazak su svi koji se bave krivičnim naukama ili primenom njihovih saznanja u praksi doživeli kao gubitak izuzetnog poznavaoaca i najboljeg praktičara u materiji maloletničkog krivičnog prava koga smo imali poslednjih decenija. Zbog toga je u radu poseban akcenat stavljen na proučavanja kriminogeneze ovakvih prestupnika u mladalačkom uzrastu i potrebu da se spreči viktimizacija najmlađih kao jedna od mera predohrane zločina.

nih istražnih tehnika, a naročito DNK analize i profajling ulivaju nadu da će se najveći broj serijskih ubica naći pred licem pravde.

Ključne reči: serijska ubistva, fenomenologija, etiologija, profilaksa, represija.

1. Uvod

Teško je među kriminološkim fenomenima naći onaj koji izaziva toliku pažnju javnosti i koji je zbog toga toliko eksploatisan u medijima i proizvodima masovne kulture kao što su to serijska ubistva i zločinci koji ih vrše. Samo o dvojici najpoznatijih: transilvanskom Drakuli i londonskom Džeku Trboseku napisano je mnoštvo romana i snimljeno toliko filmova da spadaju u najpoznatije negativce u ljudskoj istoriji. Neki su došli na ideju i da iskoriste ljudsku znatiželju koja istovremeno u sebi sadrži fascinaciju zlom /01*/ i strah od tajnovitih stvari, pomešan sa zadovoljstvom zbog toga što se nešto tako nije dogodilo nama: organizuju „hodočasničke“ obilaske lokacija gde su ova dvojica predatora ordinirala. U potrazi za zaradom, turističke agencije su u svoje programe stavile obilazak ovih „kulturnih mesta“ koja razbuktavaju maštu posetilaca. /02*/

Naravno, dvojica pomenutih zločinaca su samo predvodnici niza serijskih ubica koje poznaje savremena istorija. Pomalo apsurdno deluje da o njima postoji veliki broj publicističkih i književnih dela, dok ih je kriminologija do pre nekoliko decenija ignorisala. /03*/ Ta konstatacija još više važi za literaturu na ovim prostorima. Zbog toga bi ovaj rad trebalo da osvetli neka od osnovnih pitanja koja se tiču serijskih ubica i njihovih zlodela – od definisanja koji se zločini/zločinci mogu tako označiti, preko njihove klasifikacije, ukazivanja na činioce koji dovode do ovakvih dela, kao i sredstava koja savremene policije koriste za njihovo rasvetljavanje. Na kraju, biće dat i kriminalno politički osvrt na moguće aktivnosti koje mogu doprineti njihovom sprečavanju i suzbijanju.

2. Koja ubistva su serijska?

Ubistvo, kao najteži konvencionalni zločin, jedan je od pojavnih oblika nasilničkog kriminaliteta. /04*/ Uobičajeno je da se ono određuje kao „lišenje života jednog lica od strane drugog“, premda u navedenoj definiciji nedostaje bitan element –protivzakonitost. /05*/ Zbog toga bi pod ovaj pojam trebalo podvesti samo dela koja za posledicu imaju *protivpravno lišavanje života ljudskog bića*. Zločin ubistva u kriminologiji i ostalim krivičnim naukama otvara veliki broj pitanja /-v. Ignjatović, 2011:106/ i brojne su klasifikacije kako samih dela, tako i njihovih učinilaca. Za ovaj rad značajna je podela prema broju žrtava ovakvih zločina. Po tom kriterijumu možemo sva ubistva podeliti na ona kod kojih je života

lišeno jedno lice i ona kod kojih je viktimizovano više ljudi. U ovom drugom slučaju radi se o višestrukim ubistvima koja se mogu označiti i kao „multicid“ (od e. *multicide*).

Prvu empirijsku podelu ovakvih ubistava dao je Američki Biro za pravosudnu statistiku (*Bureau of Justice Statistics*) marta 1988. u drugom izdanju svog Izveštaja naciji o kriminalitetu i pravosuđu (*Report to the nation on crime and justice*) gde je konstatovano da se sva višestruka ubistva mogu podeliti u tri grupe:

- serijska: ubijanje više žrtava u tri ili više vremenski (nedeljama, mesecima, čak godinama) odvojenih događaja;
- masovna: ubistvo četiri ili više žrtava na jednoj lokaciji tokom istog događaja;
- ubilački pohod: ubijanje najmanje tri žrtve na dve ili više lokacija, ukoliko između dela nije bilo vremenskog prekida.

Ova klasifikacija je danas opšteprihvaćena, kako u praksi, tako i u nauci. Kasnije ćemo se pozabaviti razlikama između ova tri oblika multicida, a sada bi trebalo razraditi gore navedenu početnu definiciju serijskih ubistava jer se u ovom radu bavimo prevashodno njima i njihovim učiniocima.

Ovo je neophodno zbog toga što funkcioneri pravosuđa, kada govore o ovoj kategoriji zločinaca, polaze od sledećeg stereotipa: u pitanju su muškarci, seksualni predatori koji ubijaju mlade žene, muškarce i decu sledeći određeni fizički ili psihički obrazac. /06*/ Kada se usvoji ovako uzak pojam serijskog ubistva, nastaje problem: čitav niz zločinaca i žrtava ne uklapa se u taj obrazac. Eric Hickey /2006:414/ navodi da, policajci i tužioci prećutno podrazumevaju na primer da žena ne može biti serijski ubica. /07*/ Mediji još više šematizuju sliku o ovim zločincima – za njih su to samo brutalni, krvi željni monstrumi. Na ovo skreće pažnju Philip Jenkins u knjizi *Upotreba ubistva: socijalna konstrukcija serijskog lišavanja života* /1994/ koji ukazuje kako ovom pojavom manipulišu mediji i organi pravosuđa. Ono što javnost „zna“ o serijskim ubistvima zasnovano je uglavnom na netačnim informacijama, mitovima i senzacionalizmu.

Interesantno je zašto pravosuđe, naročito u SAD, pristaje da učestvuje u predstavljanju serijskih ubica i njihovih zločina na senzacionalistički i mitološki način koji dominira u medijima i javnosti. Eugene McLaughlin /2001:259/ objašnjava da takav pristup potpuno odgovara zahtevima za jačanjem retribucije koji dolaze iz pravosuđa jer uveravaju građane da je odmazda najbolji odgovor na grozne zločine ovakvih habituelnih kriminalaca.

Očigledno je da potpuniju predstavu o tome ko su serijske ubice možemo zbog toga steći samo uvidom u kriminološku literaturu. Tako na primer Steve Egger u dva svoja rada /1984; 2002/ nastoji da stvori parametre koji mogu bliže odrediti crte serijskih ubistava i njihovih učinilaca. On tu svrstava: broj žrtava, njihov odnos sa ubicom, prividnu nepovezanost između kriminalnih događaja, geografsku lokaciju odigravanja, motive, tip i ulogu žrtve.

Mogu se naći i drugi pokušaji, ali se čini da su kriterijumi koje McLaughlin navodi u odrednici *Serijsko ubijanje* u *Rečniku kriminologije* najpotpuniji. Izvršioци ovakvih dela poseduju, po njemu, neke (ili sve) od dole navedenih karakteristika:

1. ubistva se ponavljaju (odvijaju u seriji) i – budući da je motiv zločina isključivo da se drugi liši života nastavljaju se sve dok izvršilac ne bude uhvaćen;

2. serijske ubice uglavnom vrše dela sami i zbog toga ih je teže otkriti. Istina registrovani su i slučajevi da ovakve ubice koji deluju u parovima (e. *killer couples*), partnerski ili u grupi, zbog čega im je lakše ući u trag;

3. uobičajeno je da pre zločina između ubice i žrtve ne postoji lični kontakt ili je on uzgredan. Zbog toga je istražnim organima posao otežan jer imaju posla sa zločinima koji „nemaju motiv“. Nema ničega ličnog u izboru žrtve, iako one mogu pripadati određenim kulturnim ili socijalnim zajednicama;

4. samo u malom broju slučajeva zločinac ima jasan ili racionalan motiv. Zato kada policija liši slobode lice koje je izvršilo ili pokušalo nemotivisano ubistvo, uvek bi trebalo utvrditi da li taj prestupnik ima veze sa sličnim nerasvetljenim delima;

5. pojačana prostorna pokretljivost čiji smo svedoci u moderna vremena i društvena fragmentarnost pomaže serijskim ubicama da prošire i intenziviraju svoju kriminalnu delatnost. S druge strane, rascepanost i nekoordinisanost različitih policijskih organa i službi pomaže im da izbegnu hvatanje;

6. ubistva koja vrše često sadrže visok nivo bezrazložnog nasilja (koje kao da je samo sebi cilj), što eksperti povezuju sa motivima zločina. U njima život drugog čoveka ne predstavlja nikakvu vrednost – cilj dakle nije smo okončanje nečijeg života, nego približavanje sopstvenom kraju;

7. najzad, budući da su većina serijskih ubica muškarci, McLughlin /2001:259/ smatra da treba uzeti u obzir hipotezu da složen međuodnos između pojedinih vrsta muškosti (e. *masculinity*) i (ovog oblika) nasilničkog kriminaliteta. Žene, kako navodi Siegel /2003a:232/ čine 10-15% serijskih ubica, a istraživanje na uzorku od 14 žena serijskih ubica koje su sprovele Belea Keeney i Kathleen Heide /1994/ pokazalo je da se one od svojih muških „kolega“ razlikuju po tome što su umesto korišćenja nasilja i torture, pre sklone da otruju ili zadave svoje žrtve. Siegel /2003:337/ navodi da su žene češće posezale za alkoholom i drogama, kao i da su pokazivale znake histerije, manijakalno-depresivne ispade i disocijativnost.

Leonard Glueck /2005:/239 dodaje još jednu osobinu – njihov uzrast: on tvrdi da se uglavnom radi o relativno mladim licima koja su u kasnim dvadesetim ili ranim tridesetim godinama života.

3. Serijska ubistva: istorija, realnost i fikcija

3.1. Prvi poznati Novovekovni slučajevi

Prve poznate serijske ubice o čijim delima imamo relativno pouzdane podatke srećemo u doba Renesanse u Evropi. Početkom XV veka Francuz Gilles dr Rais za osam godina ubio je više stotina dece koju je prethodno seksualno zlostavljao. Negde u isto vreme transilvanski princ Vlad Tepes III (poznatiji kao „Drakula“) ubio je na najsvirepiji način više hiljada ljudi. U šesnaestom veku u Nemačkoj i Francuskoj serijske ubice (Gilles Garnier i Peter Stuub) su smatrane vukodlacima. Postojalo je čak i verovanje da su neka lica u stanju da se pretvore u divlje zveri (teriantropija – *theriantrophy*) čime su objašnjavani njihovi zločini. /08*/

Da učinioci ovakvih zločina nisu samo muškarci pokazuje primer mađarske kontese Elizabeth Bathory koja je na prelazu iz XVI u XVII vek ubila više os 600 ljudi, u čijoj krvi se kupala; njene poznate „koleginice“ bile su Engleskinja Elizabeth Ridgway, Francuskinje Marie de Bronvillier i Catherine Deshayes, Italijanka Hieronyma Spara, kao i njena zemljakinja koja je 1819. pod imenom La Tofania osuđena na smrt jer je utvrđeno da je otrovala stotine lica.

Mogli bismo još dugo nabrajati poznate serijske ubice (oba pola) iz tog perioda, ali čini se da su sve one pale u zaborav kada se u Londonu 1888. pojavio misteriozni predator poznat kao „Džek Trbosek“.

3.2. Londonski „Džek Trbosek“

Podimo od onoga što je utvrđeno kao napobitno: u drugoj polovini (od avgusta do novembra) 1888. zbila su se u londonskom kvartu Vajtčepel pet (sumnja se da ih je bilo šest) /09*/ po načinu izvršenja sličnih ubistava čije žrtve su bile prostitutke (sem poslednje, sve su bile stare preko 40 godina) koje su iskasapljene hladnim oružjem kojim im je izvađena utroba. Ubistva su se desila krajem nedelje /31. avgust, 9. i 30. septembar (te noći ubijene su dve žrtve) i 9. novembar/, u kasnim večernjim i ranim jutarnjim satima, na području koje nije veće od jedne kvadratne milje londonskog Istenda naseljenog sirotinjom; tu su, uz kafane koje su radile do kasnog jutra (kada su zaposleni dolazili na doručak) cvetali poroci, uključujući i vrlo rasprostranjenu prostituciju. Međutim, nijedna od žrtava nije sa zločincem imala seksualni odnos.

Već posle prvog zločina, mnoge od potencijalnih žrtava su se naoružale radi samoodbrane; policija je pojačano (ali u grupama) patrolirala ovim područjem; pridružili su joj se i građani rešeni da oni pomognu organima reda (tzv. vigintalizam); Kraljica Viktorija izrazila je zabrinutost zbog događaja koji su i nju šokirali i tražila da zločini budu rasvetljeni; premijer Lord Salsburi sazvaio je Kabinet na vanrednu sednicu /Symons, 1966:56/; u jednom slučaju, Centralna novinska agen-

cija je dobila anonimnu poruku u kojoj je stajalo da će sledećoj žrtvi biti odsečene i uši (što je zaista – istina polovično – i urađeno), /10*/ ali jedino što je mogla konstatovati je – da pisac poruke nije zločinac koga traže. Ministar unutrašnjih dela Ser Charles Warren dao je ostavku, ona je promptno usvojena, na čelo policije došao je novi čovek i – nikada nije otkriveno ko je izvršio navedene zločine. /11*/ Colin Wilson u svojoj *Kriminalnoj istoriji čovečanstva* /1985/ smatra da se to iskreno nije ni želelo i citira tvrdnju poznatog književnika Bernarda Shawa koji je, sa primesama crnog humora, konstatovao: ubica je (neuspešni) reformator društva koji je jedini uspeo da skrene pažnju na užasne uslove u kojima su stanovnici jednog dela britanske Prestonice živeli.

Postoji više teorija o tome ko je bio Džek Trbosek. Polazeći od poznate matrice kako najteže zločine nikako ne može izvršiti „neko do nas“, Julian Symons /1966/ polazi od teze da je u pitanju stranac, poljskog porekla (Severin Klosowski), a Donald McCormick u knjizi *Identitet Džeka Trboseka* /1959/ tvrdi da je u pitanju Alexander Pedachenko, Rus, pripadnik Carske tajne policije Ochrane. Interesantno je da su oba sumnjiva stranca u vreme izvršenja zločina boravila u Vajtečepelu i bili su angažovani kao pomoćnici u berberskim radnjama.

Bradford Gorby /2003:419/ navodi interesantan podatak: samo nekoliko godina kasnije u Americi je zabeležen senzacionalni slučaj „Doktora torture“ – u Čikagu je uhapšen Herman Mudgett, koji priznaje ubistvo 27 lica od kojih neka izvršena na sličan način kao i Trbosekova. Niko u tom trenutku nije primetio da je Mudgett u Ameriku došao iz Londona upravo one godine kada su u tom gradu izvršena nerasvetljena ubistva koja su toliko uzbudila građane i da ih od tada više nije bilo u glavnom gradu Engleske. Mudgett je obešen, a da niko nije pokušao da poveže događaje koji su se odigrali sa dve strane Atlantika.

Colin Wilson /1985:485/ piše da je šef policije smatrao da je ubica bio mladi neuspešni advokat Montague John Druitt koji je nekoliko meseci iza poslednjeg Trbosekovog ubistva izvršio suicid, zbog čega su zločini na Istendu prestali. Edvard Lustgarten /1976:213/ navodi podatak da su u najužem krugu osumnjičenih bila dvojica veoma bliskih Kruni: Princ od Klarensa (stariji sin Edwarda VII, čiji brat je George V) i Ser William Gull, lični lekar Kraljice, ali i jedan policajac!

Ovo su samo neke od teorija o pravom identitetu londonskog Trboseka: u literaturi se mogu naći tvrdnje da su u pitanju bili masoni, mesari, hirurzi, čak i žene. Možda baš to što nikada nije otkriven, ovaj zločinac i dalje pobuđuje maštu ljudi širom sveta. Oliver Cyriax čak navodi da je uticaj zagonetnog serijskog ubice čiji pravi motiv nije nikada utvrđen (to što je u jednoj noći ubio dve žrtve ukazuje na to da nije imao ništa lično protiv njih) bio toliki da se može govoriti o „trbosekaštvu“ (e. *ripperology*) kao učenju posvećenom rasvetljavanju njegovih zločina /Cyriax, 1996:283/.

3.3. Ostali poznati slučajevi u SAD i „ostatku sveta“

Zločini „Džeka Trboseka“ postali su omiljena tema publicista i masovnih medija. Mnogi i to ne samo američki kriminalci – kao Ted Bundy i David („Son of Sam“) Berkovic – vršili su zločine po uzoru na njega. Ovo nije jedini primer podražavanja u ovoj oblasti. Poznat je slučaj kada je glavnu junakinju pozorišne predstave *Arsenik i stare čipke*, imitirala Amerikanka Dorothea Puente koja je 1988. otrovala najmanje osam žrtava o kojima se starala u ustanovi za smeštaj starih lica, prisvajajući sume njihovog životnog osiguranja.

Godinu dana ranije, policija je u Filadelfiji dokrajčila postojanje „Male pro-davnice strave“: uhapšen je registrovani psihijatrijski bolesnik Gary Heidnik sa saradnicima koji su mu pomogli da najmanje šest žena namami u svoju kuću, gde ih je lišio slobode, podvrgao torturi i seksualnom zlostavljanju, da bi ih na kraju ubio i pojeo. U Bafalu je 2007. na 75 godina zatvora osuđen Altemio Sanchez („silovatelj sa biciklističke staze“) koji je napastvovao i ubio više žrtava koje je upoznao tokom vožnje biciklom.

U periodu 1982-84. na obali Zelene reke u blizini Sijetla pronađena su tela 48 žrtava, uglavnom prostitutki. Ubica je konačno pronađen 2003. Gary Ridgeway je priznao sva ubistva tih mladih žena i osuđen je na doživotnu kaznu zatvora bez prava na uslovni otpust. Međutim, „Zodijak ubica“ koji je u periodu od 11 godina (1955-66) u oblasti Bej ubio najmanje 50 lica, crtajući ima na telima zodijačke znakom nije nikada otkriven, ali je poslužio kao uzor za lik Hannibal Lector-a iz filma *Kad jaganjci utihnu*.

Navešćemo još neke od najpoznatijih američkih serijskih ubica koje u svom *Rečniku zločina i pravosuđa* navodi Mark Davis /2002/:

– John Wayne Gracy (rođen 1942): operisao je u Čikagu sedamdesetih godina prošlog veka. Kao vlasnik građevinske firme, namamio je i ubio 33 muškarca čije ostatke je spalio u sopstvenoj kući i okolini. Osuđen je na smrt i završio je na električnoj stolici 1994. U mladosti je zarađivao glumeći klovna, pa je čekajući izvršenje kazne nacrtao mnoštvo autoportreta sa tim likom;

– Theodore „Ted“ Bundy (1946): takođe sedamdesetih godina, oteo je i ubio veći broj devojaka i mladih žena u državama Vašington, Juta i Kolorado. Pripisuje mu se da je u vreme dok je studirao prava ubio i dve studenkinje sa državnog Univerziteta Florida. Među žrtvama je bila i dvanaestogodišnja devojčica koju je silovao i ubio. Osuđen je na smrt i pogubljen na električnoj stolici 1989. U vreme egzekucije, građani su slavili izvan zidina kaznionice u kojoj je taj čin obavljen /Davis, 2002:38/;

– Jeffrey Dahmer (1959): uglavnom u Milvokiju, ubio je veći broj muškaraca homoseksualne orijentacije. Prethodno ih je podvrgao torturi, seksualno zlostavljao da bi ih na kraju raskomadao i jeo njihove delove tela koje je čuvao u frižideru. Osuđen je 1991. na doživotnu kaznu zatvora za 16 ubistava, ali je 1994. u kaznionici ubijen od drugog osuđenika /Davis, 2002:81/;

– Wayne Williams (1958): jedini od navedenih serijskih ubica koji ne pripada beloj rasi i koji nije osuđen na smrt, nego na kaznu doživotnog zatvora. Osamdesetih godina XX veka on je u Atlanti namamio 28 muškaraca, pripadnika svoje rase, kojima je obećavao da će ih proslaviti. Kada bi pristali na homoseksualni akt, ubijao ih je i raznosio njihova tela širom ovog grada u državi Džordžija. /12*/

I pored opšteg utiska da je u medijima i produktima masovne kulture na Zapadu, kod građana stvoren pogrešan utisak da je broj zločina izvršen od strane serijskih ubica ogroman, /13*/ podaci do kojih su došli kriminolozi pobijaju masovni karakter ovakvih dela, čak i u Americi. /14*/ Još manje u ostalim delovima sveta, iako ova tema – zbog globalizacije medija i dostupnosti produkata holivudske produkcije – preokupira građane i van SAD.

Istina, neki od tih zločina ne mogu javnost ostaviti ravnodušnom: kolumbijska policija obavestila je građane da je njihov sunarodnik Luis Alfredo Gravito 42-godišnji „brbljivi predator“ i „solirajući sadist“ najopasniji serijski ubica u istoriji. On je 1999. optužen da je tokom svoje petogodišnje kriminalne karijere ubio najmanje 140 dečaka u uzrastu od osam do 16 godina, čineći to uvek na isti način i spaljujući njihova tela. Žrtve je birao među uličnom sirotinjom, mnogi među njima nisu ni imali roditelje ili se oni o njima nisu brinuli, tako da niko nije ni prijavljivao njihov nestanak; to je olakšalo posao Gravitu i ostavilo sumnju da je izvršio i više zločina od broja za koji je optužen.

Siegel podseća da je kolumbijska policija, očigledno zaboravila na verovatno najmonstruoznijeg od svih serijskih ubica u moderno doba. Pedro Armando Lopez, Kolumbijac, poznatiji kao „Monstrum sa Anda“ ubio je više od 300 devojčica i mladih žena ne samo u svojoj zemlji, nego i u Ekvadoru i Peruu. /Siegel, 2003: 335/

U Zapadnoj Evropi je najveći publicitet poslednjih decenija imao „Firentinski monstrum“ čije su žrtve uglavnom bili parovi koji su vodili ljubav na javnim mestima. Počelo je 1968, kada su u automobilu u okolini Firence ubijeni ljubavnici. Takvi zločini su se ponavljali, policija je privela preko 100.000 ljudi, neki su i optuženi, pa pušteni na slobodu kada su se, dok su oni bili u pritvoru, zločini ponovili. Modus operandi je bio isti (korišćen je pištolj), mesta i žrtve istog tipa. Samo je zločinac u međuvremenu počeo da kasapi tela žena, sekući im skoro po pravilu levu dojku. A onda je 1985. žrtvi odsekao polne organe i poslao ih policiji. Ubrzo zatim, na osnovu anonimne dostave, uhapšen je zemljoradnik Pietro Pacciani. Kako to uobičajeno čini, italijanska policija je od toga napravila predstavu: mnogo toga govorilo je da je na pravom tragu, posle toliko godina lutanja. Pacciani je imao i kriminalni dosije: 1951. ubio je suparnika koji mu je oteo devojku, smatralo se da se svojim zločinima sveti ženama koje su ubijene obično dok su varale partnere. /15*/ Istina, nikada nisu pronašli pištolj kojim su žrtve ubijane, ali se verovalo računaru: on je od svih imena potencijalnih izvršilaca izbacio baš Paccianijevo.

Nadležni sud ga je 1994. osudio na doživotni zatvor i poslat je u kaznionicu na izdržavanje. Javnost je odahnula, slučaj je rešen – i onda je u ponovljenom postupku utvrđeno da Pietro Pacciani nije Firentinski monstrum, pa je pušten na slobodu.

Zločini ove vrste nisu specifičnost samo država Zapadne hemisfere. Jula 2001. iranske vlasti potvrdile su da je serijski ubica ubio najmanje 17 prostitutki u svetom gradu Masadu tako što ih je prvo uhvatio pomoću mreže, a zatim podavio pomoću marama koje su nosile. Zapadna sredstva informisanja optužila su iranske vlasti da ne čine dovoljno da otkriju ovog „Pauka – ubicu“. Nasuprot njima, mediji u islamskom svetu nerado obaveštavaju o zločinima serijskih ubica jer se smatra da je to što oni čine nespojivo sa Kuranom. /16*/

Serijskih ubica bilo je i u bivšim socijalističkim zemljama. Nigel Cawthone /2003:184/ navodi da je jedan on prvih o kome je javnost obavestena bio Nikolai Dzhumagaliev („Metalni zub“). Operisao je 1980. u glavnom gradu Kazahstana Alma-ati gde je zgodne mlade žene pozivao na šetnju pored reke i silovao ih, a zatim ubijao odesećanjem glave sekirom. Verovatno da bi svoju kriminalnu delatnost nastavio da gosti tokom proslave u njegovom stanu nisu našli odsečenu glavu žrtve. Suđeno mu je za sedam ubistava, ali je na glavnom pretresu proglašen neuračunljivim. /17*/ Upućen je u jednu duševnu bolnicu iz koje je 1989. pobjegao. Ipak, najpoznatiji slučaj serijskog ubice „iza gvozdene zavese“ bio je „Ruski Trbosek“ – Andrei Chikatilo, bivši učitelj iz Rostova na Donu koji je u razdoblju 1982-1990. u raznim delovima SSSR podvrgao torturi, silovao, ubio i pojeo najmanje 53 lica, među kojima veći broj dece. /18*/ Interesantno je da je pre 1990. dva puta bio privođen zbog sumnje da je učinilac zločina koji su mu kasnije pripisani, ali je oba puta pušten zbog nedostatka dokaza. /19*/ Osuđen je na smrtnu kaznu, koja je izvršena 1994. godine.

Pominju se još neki slučajevi serijskih ubistava u ranijim zemljama Istočnog bloka, kakav je na primer „Ukrajinski Terminator“ Anatoly Onoprienko, optužen za ubistvo 52 lica (među kojima desetoro dece) po selima širom svoje zemlje. Osuđen je na smrt 1999. godine. /20*/ Naravno, serijskih ubistava „iza Gvozdene zavese“ bilo je mnogo više, ali su bivše socijalističke zemlje (naročito u periodu kada raspad SSSR i Varšavskog pakta nije bio izvestan) uglavnom negirale da se suočavaju sa delima ovakvih kriminalaca; ako se za njih i saznalo, kontrolisani mediji su u izveštavanju o ovoj temi neprestano ponavljali tvrdnju da su takvi zločini rezultat „pogubnog uticaja Zapada“.

4. Klasifikacija serijskih ubica

Najčešće pominjana je tipologija koju su dali Holmes i DeBurger /1988/: oni, prema unutrašnjem podsticaju koji ih je naveo na vršenje zločina, navode četiri tipa serijskih ubica:

- vizionarski (nepoznati glas im naređuje da izvrše zločin; većina ovih učinilaca pate od neke vrste psihoze),
- misionarski (učinilac smatra da vršenjem dela obavlja važnu misiju oslobađanja društva od neke grupe njegovih članova: starih, prostitutki, dece ili određenih rasnih ili etničkih grupa), /21*/
- hedonistički (cilj vršenja dela za učinioca je postizanje nekog zadovoljstva – komfora ili „blagodeti života“), /22*/
- ubice koje motivise ostvarenje moći odn. kontrole nad nemoćnom žrtvom; ubistvu obično prethodi mučenje i uživanje u očajničkim molbama žrtve za milost, a često se letalna sila primenjuje tek kada se žrtva pomirila sa ishodom.

Postoje u literaturi i druge podela serijskih ubica, koje se samo u nekim detaljima razlikuju od navedene. Tako James Levin i Allan Fox /1996/ govore o tri tipa ovih prestupnika:

- onaj kod koga je motiv sadističko izživljavanje,
- kod drugog je to korist (ovi autori hedonistički tip iz prethodne klasifikacije označavaju kao „celishodna“ ili „profitabilna ubistva“), a
- kao treću navode „porodična ubistva“. /23*/

Deluje kao kuriozitet da su isti ovi autori u jednom ranijem radu podelili serijske ubice na one: a) vođene profitom; b) koje zločin vrše radi ispunjenja sopstvene misije i c) vođene željom za uživanjem koje osećaju kontrolišući i terorisući žrtvu. /Levin and Fox, 1991/

Frank Hagan /2010:109/, po jednom drugom kriterijumu, razlikuje sledeće dve vrste serijskih ubica:

- * organizovane koje planiraju svoje zločine, transportuju svoje žrtve i čuvaju njihove lične predmete. Odaju utisak normalnih ljudi, dobro uklopljenih u svoj socijalni milje; i
- * dezorganizovane serijske ubice koje su obično socijalno i seksualno nekompetentne.

Obe vrste serijskih ubica se često vraćaju na mesto zločina ili na grob žrtve, uglavnom da bi zadovoljile svoje seksualne fantazije kroz samozadovoljavanje.

Eric Hickey /2003/ ih deli u tri grupe prema tome gde su locirani njihovi zločini:

- (a) „putujuće serijske ubice“;
- (b) lokalne; i
- (c) one koji u cilju vršenja zločina nikada ne napuštaju svoj dom ili radno mesto.

5. Razlikovanje serijskih od ostalih tipova ubica

Eugene McLaughlin /2001/ naglašava potrebu razlikovanja serijskog od „običnog“ ubice jedne žrtve, a sa strane od ostalih višestrukih ubica – masovnog i

onog koji deluje u ubilačkom pohodu. Čini se da je, naročito laicima, najteže da u konkretnom slučaju razlikuju da li je reč o serijskom ubici ili onom koji deluje u kampanji ubijanja. Zato se, na primer, moglo dogoditi da i neke svetski poznate novinske agencije posle tragičnih događaja koji su se odigrali 22. jula 2011. u glavnom gradu Norveške i na ostrvu Utøya vinovnika Anders Breivika proglase za serijskog ubicu.

Kako razlikovati serijske ubice od lica koja u ubilačkom pohodu na najmanje dve lokacije liše života tri i više lica? Jedna od osnovnih razlika je u tome što serijske ubice karakteriše nastojanje da nastave kriminalnu delatnost u mesecima, čak godinama koje slede i zbog toga čine posebne napore da ne budu otkriveni. Lica u ubilačkom pohodu, naprotiv, deluju u stanju mahnitog besa koje podseća na ludilo i čine malo toga da izbegnu otkrivanje. Posle istraživanja koje je obuhvatilo veliki broj predstavnika iz jedne i druge kategorije White /2000/ je utvrdio da među njima postoje još neke razlike i prikazao ih tabelarno:

	Sr. ub.*	Ub. p**
1. Ubistvo ima značenje sredstva za kontrolu žrtve	+	+
2. Ubica je uhapšen ili lišen života na mestu zločina		+
3. Učiniac posle dela često izvrši samoubistvo		+
4. Učiniac izbegao hapšenje		+
5. Sklonost da putuje i traži žrtve van mesta boravka	+	+
6. Izaziva dugotrajnu medijsku ili pažnju javnosti	+	
7. Ubija pojedinačne žrtve	+	
8. Ubija više lica u kratkom vremenskom periodu		+
9. Ubistvo izgleda kao pojedinačan incident		+
10. Minimalan broj žrtava u slučajevima koji su obrađeni	4	4
11. Ubica je obično muškarac bele rase	+	+
12. Motiv najčešće lični materijalni dobitak ili osveta		+
13. Žrtve uglavnom žene	+	
14. Kao sredstvo izvršenja često se koristi vatreno oružje		+
15. Ubistvo izvršeno u spontanom besu		+

LEGENDA: * Sr. ub. = serijske ubice
 ** Ub. p.= učinioci u ubilačkom pohodu

Sa jednim izuzetkom, /24*/ čini se da su kriterijumi dosta dobro izabrani i da mogu poslužiti kao osnov za razlikovanje ove dve kategorije zločinaca. Kada se radi o razlikovanju masovnih od serijskih ubica, nije teško uočiti kriterijum (masovne u jednoj prilici ubijaju veći broj lica), kao uostalom i u odnosu na „obične“ ubice koje su lišile života jedno lice.

6. Etiologija serijskih ubistava

U ovom delu rada pozabavićemo se činiocima koji dovode do vršenja serijskih ubistava i fazama vršenja dela. Naš cilj je pre svega da ukažemo na one lične crte učinilaca koje društvu i njegovim službama mogu ukazati ko su potencijalni prestupnici, a ako je ovakav zločin već izvršen, ko su mogući učinioci.

6.1. Faktori koji dovode do zločina

Za objašnjenje serijskih (kao uostalom i svih drugih) ubistava, trebalo bi odgovoriti na pet pitanja na koja ukazuje Tim Newburn /2007:445/. To su: 1. ko? 2. kada? 3. gde? 4. čime? i 5. zašto ubija? Naravno, poslednje pitanje je ono na koje je najteže dati odgovor. Clive Coleman i Clive Norris /2002:99/ smatraju da je to nemoguće bez uzimanja u obzir tri grupe činilaca:

- 1) bioloških: ovde svrstavaju genetske faktore, povrede glave, abnormalnu aktivnost mozga i ostale biološke faktore (poremećaj u radu žlezda sa unutrašnjim lučenjem i drugi);
- 2) psihičkih: psihoze, disocijativni poremećaji, psihopatije, multifaktorsko objašnjenje i model kontrole traume; i
- 3) društvenih: ovi poslednji bi trebalo da odgovore na tri pitanja:
 - zašto je u nekim društvima više serijskih ubica, nego u drugim?
 - zašto se nivo serijskih ubistava u istoj sredini vremenom menja?
 - zašto društva na ove zločine reaguju na vrlo različit način?

Iako navedeni činioci nesumnjivo doprinose vršenju ovakvih zločina, čini se da je njihovo navođenje od male koristi za razumevanje etiologije serijskih ubistava, /25*/ koja je, opet, osnova za izgradnju racionalnog modela kontrole (profilakse i represije). Zato ćemo detaljnije ukazati na neke od činilaca za koje se smatra da utiču značajnije od ostalih.

Jedna grupa autora smatra da za razumevanje serijskih ubistava treba početi od ličnih karakteristika učinilaca. Iako, kako to pokazuju i gore navedene podele ovih zločinaca, nije lako uopštiti koje su osobine, neki autori ipak navode na primer antisocijalne oblike ispoljavanja agresivnog i neprijateljskog ponašanja i sklonost da izbegavaju uspostavljanje sadržajnih odnosa sa drugim osobama. Istina, ima i onih serijskih ubica koji su potpuna suprotnost ovakvom modelu. Dobro pozicionirani, oni sve do trenutka „fatalnog loma“ (e. *fatal flaw*) kada su u stanju da izvrše najteže zločine (kao literarni lik Jekyll-Hyde koji to čini noću, dok tokom dana igra ulogu uglednog građanina). Otuda je za razumevanje serijskih ubica neophodno posegnuti za saznanjima psihopatologije, pre svega mehanizma pocepane ličnosti – shizofrenije (-v. Poro, 1990:596), kao i psihoanalize. /26*/

Mnogim poznavacima ove problematike, izraz „psihopata“ izgleda najpogodniji za objašnjenje mehanizma delovanja serijskih ubica. McCordovi /1964/

su psihopatu definisali kao „antisocijalnu, agresivnu, visoko impulsivnu ličnost koja se malo ili uopšte ne oseća krivom (za svoje postupke) i nije u stanju da doživi afektivnu vezu sa drugim ljudskim bićima”. Robert Hare /1991/ navodi da poseduju sledeće osobine: • uživaju u predatorskom, instrumentalnom nasilju; • njihovo nasilje ima crte osvetničkog; • često napadaju strance. /27*/ Dve su osobine, izgleda, ključne za psihopate: impulsivnost i odsustvo emocionalnog života. Prva osobina koincidira sa situacionim zločinima, ali ta osobina je teško spojiva sa hladnokrvnošću i sofisticovanošću koja se podrazumeva kod velikog broja dela koja im se pripisuju. /28*/

Mnogi smatraju da kriminogeneza serijskih ubica počinje još u detinjstvu i pokušavaju da utvrde kojim ponašanjima su bili skloni u ranom životnom dobu. U literaturi se navodi kako je za predviđanje potencijalnih serijskih ubica od velikog značaja obraćanje pažnje na one mlade ljude koji pokazuju „paklenu trijadu“ koju čine: mokrenje u krevet, sklonost za izazivanje požara i okrutnost prema životinjama. /29*/ Najveći deo njih potiče, inače iz disfunkcionalnih porodica. /Hagan, 2010: 109/

Kada se radi o ženama serijskim ubicama, Siegel /2003:337/ navodi da je njihovo detinjstvo obeleženo patnjom i zloupotrebama u razorenoj porodici. Zbog toga su one nižeg nivoa obrazovanja, pa – ukoliko su zaposlene – obavljaju poslove koji su društveno malo vrednovani.

Neki, opet ukazuju da je teško utvrditi neke pouzdane znake koje serijske ubice pokazuju u razdoblju rane mladosti. Jedan deo ima sociopatske crte jer su agresivniji, manipulativniji, ne pokazuju grižu savesti i želju da prihvate krivicu za ono što su učinili. Istina, takve osobine mogu imati i deca koja kasnije nikada neće postati serijske ubice, čak ni nasilnici uopšte. Slično je i sa stresom na koji deca vrlo različito reaguju: kod nekih, on dovodi do neprihvatljivog ponašanja, kod drugih – ne. Nešto značajniji uticaj imaju traume (fizička, psihička, ili udružene) doživljene u detinjstvu, a naročito ona koju izaziva odbacivanje od roditelja i / ili bliskih srodnika. Ovo se obično događa u nestabilnim porodicama u kojima je uobičajeno zlostavljanje najmlađih članova koji postaju potišteni, nepoverljivi i dezorganizovani /Hickey, 2003/.

Činjenicu da među serijskim ubicama ima i jedan broj učinilaca koji su prošli kroz vojnu obuku, Tammy Castle i Christopher Mensley /2009:152/, ukazuju na značaj teorije društvenog učenja i pozivaju se na Grossmana koji je smatrao da vojne i slične jedinice stvaraju socijalni ambijent u kome se ljudi uče agresivnom ponašanju, čak i kako da druge liše života. Zbog toga uvodi pojam „učenje o ubijanju“ (e. *killology*) kao interdisciplinarnu oblast koja bi se bavila metodima i psihološkim efektima drila kome su podvrgnuti pripadnici oružanih snaga čiji cilj je otklanjanje njihove inhibicije da lišavaju života druga ljudska bića.

Ima onih koji tvrde da su najvažniji prediktor hoće li neko postati serijski ubica vezan za vrstu fantazija. Tako je Ressler sa saradnicima proučavao izvršioce

ponovljenih seksualno motivisanih ubistava i utvrdio da su skoro svi maštali o nasilju (takve osobe na javi fantaziraju o nanošenju povreda i sadističkom izživljavanju pri vršenju seksualnog čina). To što seksualni nasilnici često ne mogu kontrolisati svoju agresivnost (ni predvideti reakciju žrtve) često dovodi do ovakvih ubistava. Posle toga, dolaze nove fantazije, a onda i nova ubistva. Zato ovi autori zaključuju da su „osnov serijskih seksualnih ubistava fantazije“ /Ressler et al. 1988:33/. Drugi, kao Hickey /2003:418/ ne slažu se potpuno sa ovakvim zaključcima i ukazuju da je seksualna tortura ne cilj, nego sredstvo da se žrtva degradira i potčini. /30*/

Čini se da su u pravu oni koji ukazuju da je kod jednog broja serijskih ubistava napad na polni integritet žrtve za zločinca integralni deo ubistva kako u psihološkom, tako i u fiziološkom smislu. Za druge, seksualni napad je najbolji način da ponize, potčine i na kraju da unište žrtvu, ali nije snažnije povezan sa aktuelnim motivom ubistva.

Najzad, u literaturi se može naći i tvrdnja da u objašnjavanju fenomena serijskih ubistava nikako ne treba zanemariti delovanje još dva faktora: zavisnost od alkohola i uticaj pornografskih i nasilničkih sadržaja u medijima. /McLaughlin, 2001:260/. Dok kod prvog činioca često nismo sigurni da li je alkohol bio činilac koji dovodi do zločina ili je samo uticao da se uklone činioci koji kod većine ljudi inhibiraju preduzimanje ovakvih dela, o uticaju ostala dva činioca ne postoji saglasnost iz drugih razloga. Psiholozi smatraju da je u genezi ubistva neophodno da učinilac dehumanizuje svoju žrtvu i svede je na status objekta. Stalna izloženost, naročito video sadržajima u kojima se nasilje glamurizuje desenzibilizuje konzumente na prizore ljudskog stradanja i patnje kod nekih od njih dovodi do predstave da je ubistvo 'normalan' čin. /31*/ Slična argumentacija važi i za pornografske sadržaje u kojima je ponižavanje i mučenje žrtve u prvom planu (kao u filmovima tzv. *snurf* produkcije, koji se završe stvarnim usmrćivanjem žrtve).

6.2. Dinamika zločina

Jedan od najboljih poznavalaca ove materije Joel Norris, u knjizi *Serijske ubice: nadiruća panika*, iznosi ideju da su serijske ubice zavisnici od zločina. Većina tih kriminalaca u vršenju dela pridržava se određenih rituala koje je ovaj autor podelio u sedam ključnih etapa:

1. „faza aure“: u njoj dolazi do promena u percepciji i motivaciji (boje i zvuci se pojačavaju, dolaze u stanje slično halucinacijama, fantazije su jake, zločin se prvo odvija u mislima, podsticaj na njegovo vršenje je izrazito snažan). Ova faza, koja traje od nekoliko trenutaka do duže od mesec dana, može se smatrati „portalom između dve realnosti“;

2. „faza pecanja“: odabrana žrtva se obasipa obećanjima, novcem, ponudama – stvarima za koje prestupnik pretpostavlja da ne može odbiti. Vešto ispitujući šta žrtvu interesuje, on joj nudi upravo to koristeći njeno stanje ili slabosti;
3. „faza odvajanja“: prethodna faza je priprema za ono što se odigrava u ovoj: zadobijajući poverenje žrtve, zločinac je namamljuje i hvata u zamku. Vešto birajući ko će biti (sledeća) žrtva, serijski ubica ostvaruje cilj: da to lice više veruje njegovoj priči nego svojim instinktima;
4. „faza zarobljavanja“: u pogodnom trenutku, na različite načine – najčešće zaključavanjem vrata stana ili automobila – žrtva je dovedena u bespomoćan položaj. Obično u toj fazi koja učinioca vodi ka klimaksu, žrtva je prinuđena da sluša monolog koji uliva strah u kosti i dovodi je u očaj;
5. „faza lišavanja života“ u kojoj se to obavlja na najrazličitije načine, često uz dugotrajno mrcvarenje žrtve;
6. „faza totema“: u trenucima kada se život žrtve gasi ili neposredno posle toga, serijske ubice često doživljavaju jako uzbuđenje, a radi njegovog pojačavanja mogu pribeći i tehnikama „laganog usmrćivanja“. Uzbuđeni osećanjem moći, oni ponekad pribegavaju ritualnom čerečenju žrtve (često se posebno pažljivo odstranjuju njene genitalije), čiji delovi tela se čak jedu;
7. „faza depresije“: svedočenje nekih od serijskih ubica pokazuju da su posle izvršenog zločina padali u duboku depresiju obeleženu osećanjem praznine i bespomoćnosti. Dani i meseci posle izvršenog ubistva, njihov život – u sudaru sa realnim spoljnim svetom u kome igraju ulogu smernih građana – obeležen je potištenošću i nekom vrstom tuge. Čini im se da iz tog stanja mogu izaći samo vršenjem novog zločina i ceo ciklus se ponavlja. /Norris, 1988:42/

7. Rasvetljavanje serijskih ubistava; posebne istražne tehnike

Identifikovanje lica koja bi mogla biti serijske ubice nije nimalo lak posao: uz već navedenu prostornu pokretljivost, poseban problem predstavlja utvrđivanje motiva učinioca. Taj zadatak može biti znatno otežan zbog socijalnog miljea u kome se nalaze ta lica: ukoliko ovakvi zločinci pripadaju manjinskim grupama (na primer ilegalni imigranti), oni su često „nevidljivi“ za istražitelje (nemaju lične dokumente, stalno mesto boravka, nisu ni u jednoj bazi podataka). Takođe, ako zločinci pripadaju kulturi koja se ozbiljno razlikuje od većinske, policajci starosedeoci nisu u stanju da shvate značenje zločina i zbog toga istraga „tapka u mestu“. /32*/

7.1. Jedno poznato istraživanje

Na neke od gore navedenih činjenica ukazao je Bradford Gorby /2000/ u istraživanju koje je obuhvatilo dokumentaciju o 300 serijskih ubistava izvršenih u SAD između 1800 i 1995. godine. U čak 241 slučaju, ubice su bila lica rođena van

Amerike. Najviše ih je bilo iz Ujedinjenog Kraljevstva (47 ili 19.5%), Nemačke (36 – 14.9%), Južne Afrike (19 – 7.9%), Australije (17 – 7.1%), Francuske (15 – 6.2%), Kanade (13 – 5.4%) i Rusije (12 – 5.0%). /33*/ Iz Evrope ih je poticalo više od polovine, ali je od početka XX veka zabeležen pad učešća izvršilaca sa Starog kontinenta u populaciji.

Uglavnom su bili muškarci (žena je 1/4), oni najčešće „rade“ sami, one u grupi; prosečna starost zločinca u vreme kada je započinjao sa svojom kriminalnom delatnošću bila je 30 godina, a sa 35 su odustajali od nje. Najmanji broj žrtava koje su lišili života kretao se oko tri, prosečan broj iznosio je više od 10. Interesantno je da su žrtve u oko pola slučajeva bile članovi porodice. Uglavnom su žrtve ovakvih ubistava bile punoletna lica (ređe maloletnici) i to oba pola. Najveći deo zločina izvršen je u lokalnoj sredini (85%).

Skoro polovina serijskih ubistava izvršenih od muškaraca – stranaca u SAD bilo je povezano sa zadovoljavanjem seksualnog nagona; kod žena samo jedan slučaj od 43. Manje od polovine učinilaca – muškaraca stekli su zločinom neku materijalnu korist; žene su to učinile u više od 50% slučajeva. Isto toliko muškaraca je pre ubistva žrtvu mučilo i unakazilo, žene su to učinile samo u dva slučaja.

U oko 40% situacija, ubice su koristile vatreno oružje, žene najčešće vrše trovanje ili koriste priliku da zločin izvrše tokom pružanja medicinske pomoći žrtvama – samo jedna od njih upotrebila je vatreno oružje, a isto toliko tupo oruđe; nijedna nije koristila nož.

Naravno bitnim crtama zločina i njegovog učinioca moraju biti prilagođene i istražne tehnike. Od vremena londonskog Trboseka, kada je u listu *Times* objavljena ideja da bi u cilju rasvetljavanja njegovih zločina, pored otisaka papilarnih linija, trebalo koristiti i otiske stopala, dok su drugi predlagali optografiju (fotografisanje retine žrtava kako bi se na njoj videla poslednja vizuelna senzacija koja je za njenog života došla do oka). Dok se prva tehnika kasnije pokazala vrlo korisnom i postala opšteprihvaćena u rasvetljavanju zločina, druga nije bila tako plodonosna i praktično primenljiva. /34*/.

U naše vreme, da bi se rasvetlili zločini serijskih ubica koriste se tri glavne istražne tehnike: forenzična analiza DNK; sistem povezivanja slučajeva i profajling.

Identifikacija zločinaca na osnovu analize molekula dezoksiribonukleinske kiseline (DNK) uzete iz biološkog materijala sa mesta zločina jedna je od najpouzdanijih metoda jer svaka ćelija ljudskog organizma ima jedinstvenu šemu DNK. Njena prednost je i to što se njome mogu rasvetliti i zločini izvršeni pre više decenija, pod uslovom da je biološki materijal na vreme prikupljen i da je čuvan u skladu sa pravilima. Za upoređivanje je dovoljna jedna vlas kose, sloj nokta, kosti ili zuba mogućeg učinioca dela. Pouzdanost ekspertize je potpuna – sa apsolutnom sigurnošću možemo utvrditi da li je neko izvršilac zločina ili ne. Uvođenje ove metode u SAD pokazalo je koliko nevinih ljudi je osumnjičeno, optuženo, ali i osuđeno (čak

i na najteže kazne). /35*/ Jedine zamerke ovom postupku su visoki troškovi, zbog kojih se u rasvetljavanju većine nasilničkih zločina ne koristi ovaj metod /Samaha, 2006:208/. Naravno, da bi se mogle iskoristiti prednosti ovog metoda identifikacije, potrebno je stvoriti i redovno dopunjavati baze sa DNK podacima. Analiza DNK olakšana je u SAD postojanjem javnog DNK sistema indeksiranja koji omogućava razmenu podataka širom zemlje. Isti takav sistem postoji u Velikoj Britaniji.

Centralizovani sistem povezivanja slučajeva stvorio je Federalni istražni biro (FBI) u SAD i to za dela nasilničkog kriminaliteta (VICAP), a kasnije su takve baze podataka stvorene i u drugim državama – tako je u Kanadi stvoren VICLAS (*Violent Criminal Linkage Analysis System*), čiji model su preuzele mnoge države. Njegova najbolja strana je mogućnost da zainteresovane države razmenjuju podatke o nerasvetljenim delima, čime se u uslovima veoma izražene pokretljivosti ljudi, olakšava rasvetljavanje serijskih ubistava koje vrše stranci.

Najzad, posebnu nadu organi reda polažu u profajling – utvrđivanje i analiza dokaza o ponašanju nekog lica i okolnosti u kojima je zločin izvršen. Sa ovim je FBI počeo 70-tih godina prošlog veka sa tri tipa profilisanja: psihološko, geografsko i mesta izvršenja zločina /Hickey, 2003:418/. Sastavljanje 'psihološkog profila' vrši se na osnovu: a) osobina žrtve; b) izjava žrtve; c) primenjenog metoda lišavanja života. Dalje, za njegovo sastavljanje od velike važnosti su podaci o fizičkim osobinama i psihičkim crtama učinioca koje utiču na ponašanje. Takođe, bitni su i uzrast, pol, bračno stanje, zaposlenje, rasna pripadnost, kriminalni dosije, seksualne sklonosti i slični činioci. Sve što se tiče zločina je od značaja jer, kako je to formulisao Canter /1992/, svaki zločinac ostavlja tragove o svojim jedinstvenim ličnim osobinama kriminalnom aktivnošću koju preduzima.

Naravno, ni profajling ne treba doživljavati kao svemoguće sredstvo. Kako to naglašava Katherine Williams /2004:187/ on ne može policiji rešiti slučaj i reći ko je izvršio određeno delo. Najviše što možemo očekivati je da ukaže na to koje osobine zločinac *verovatno* poseduje. Dakle, radi se o mogućnosti, a ne o izvesnosti. /36*/ To naravno ne znači da treba ignorisati rezultate profajlinga. Oni ne samo da mogu doprineti pronalaženju učinilaca, nego – još više – pomažu u koncipiranju strategije ispitivanja potencijalnih osumnjičenih u policiji.

8. Kažnjavanje serijskih ubica

Clarke John /1996:82/ ukazuje da serijske ubice predstavljaju izazov krivično pravnom sistemu. Oni vrše izuzetno teške zločine, a neki od njih istovremeno nose oreol uglednih članova društva. Oni su istovremeno i prototip okrutnog predatora, ali i lica čiji zločini su posledica ozbiljnih trauma kroz koje su prošli ne samo u mladosti. U njihovim zločinima ima mnogo toga što je teško razumeti. Oni ih pasionirano vrše, ali i za sobom – često namerno ostavljaju poruke, kao da i sami

žele da sve to prestane. /37*/ Često se citira Patricia Cornwell /1992:218/ koja ukazuje da ovakvi prestupnici svoje zločine planiraju vrlo pedantno, metodično vodeći računa o svakom detalju. S druge strane, oni žele da tela žrtve budu pronađena, iako ih ostavljaju na nepristupačnim mestima. Zbog toga Clarke smatra da je za razumevanje serijskih ubica ključno poći od međudnosa „normalno – nenormalno“ u njihovom ponašanju. Steven Barkan /2009:285/, međutim, stvar posmatra mnogo jednostavnije i odgovornima u pravosuđu predlaže da se rukovode stavom: serijske ubice „su pre okrutni nego ljudi“.

Sudijama zaista nije lako da utvrde njihovu krivicu i zbog toga u mnogim slučajevima pribegavaju proglašenju ovakvih učinilaca neuračunljivim. Smatraju da to ima dve dobre strane: ne mogu pogrešiti osuđujući čoveka koji u vreme izvršenja dela možda nije bio uračunljiv; s druge strane, mera bezbednosti koja se ovakvim licima izriče u većini zakonodavstava može trajati sve dok ne prestanu biti opasna po okolinu, dakle doživotno. Ovakva odluka ima jedan nedostatak: učinilac može pobeći iz zdravstvene ustanove i ponoviti dela. A može to učiniti i ukoliko bude pušten iz bolnice na osnovu zaključka da više nije opasan. /38*/

Ostale sudije opredeljuju se za drugu soluciju: izriču najteže kazne predviđene u domicilnom krivičnom zakonu – smrtnu, kaznu doživotnog zatvora ili dugovremeno lišenje slobode. Njih ne brine previše – čak i kada sumnjaju u njeno postojanje – uračunljivost ovakvih lica. Sama činjenica da su izvršili takva dela i da predstavljaju opasnost po druge, dovoljna je da primene egzemplarnu kaznu. Ovaj retributivan način razmišljanja nailazi na podršku kod građana koji, podstaknuti medijskim izveštavanjem, ali i bestijalnošću zločina serijskih ubica, u najvećem delu čovečanstva iskreno smatraju da za zlodela koja su izvršili i ne zaslužuju drugu kaznu osim smrtne. /39*/

9. Umesto zaključka: nekoliko kriminalno političkih napomena

Priča o serijskim ubistvima je mešovina senzacionalizma koji ide za tim da izazove osećanje strave i užasa i realnosti u kojoj ovakva dela, iako bez sumnje izuzetno teška, predstavljaju veoma mali deo kriminaliteta. To, međutim ne znači da ih treba ignorisati i preduzeti sve kako bi se njihovo vršenje sprečilo.

Kada se radi o *profilaksi*, ono što znamo o učiniocima ovakvih krivičnih dela govori da bi se korisnim mogle pokazati aktivnosti kao što su:

1) *destimulisanje svake ideje da se u međuljudskim odnosima koristi nasilje*. Dakle, SVAKA upotreba nasilja mora biti ocenjena kao neprihvatljiva i odbačena. Ovde se korisnim mogu pokazati neke ideje zastupnika „mirotvorne“ (e. *peacemaking*) kriminologije koji ukazuju da moramo izaći iz beskrajnog kruga agresije u kome je jedini odgovor na nasilje uzvraćanje istom merom. Takva strategija pokazala se pogubnom: nasilja je sve više i u kriminalnim aktivnostima i u

odgovoru države. Zato ovi autori predlažu odbacivanje, a ne popularisanje upotrebe nasilja. /40*/ Na putu ka nenasilnoj zajednici, savremena društva moraju se osloboditi onoga što se u kriminološkoj literaturi označava kao „shizofrenija zločina“ /Burke, 2007/ – dakle, kada se nasilnički ponašaju drugi, onda zahtevamo oštro kažnjavanje koje se graniči sa brutalnošću, a kada to urade „naši“, onda tražimo svakojake razloge kako bismo njihovo delovanje opravdali.

U tom sklopu, bilo bi dobro preispitati medijsko predstavljanje nasilja (govorićemo pre svega o televiziji, kao najmoćnijem sredstvu informisanja). Tu takođe nije teško zapaziti dvoličnost: u televizijskim debatama stručnjaci su često pozvani da ukažu na rastući problem nasilništva, da bi takoreći odmah posle toga bili prikazivani filmovi koji kao da slave njegove najbrutalnije manifestacije. Filmska industrija, koja profite ostvaruje beskrajnim ponavljanjem dela u kojima se ubijeni ne mogu ni izbrojati (zbog toga joj umesto nekadašnje „fabrike snova“ više odgovara titula „pouzdanog izazivača nesаницe“) može se pravdati da „to ljudi vole da gledaju“. Ali, medijski javni servis, pa i komercijalne televizije koje u udarnim terminima prikazuju takve sadržaje ne mogu biti amnestirani od odgovornosti za talas nasilja koji nas je zapljusnuo.

Podsećamo na stavove psihologa koji ukazuju da je priprema za sva umišljajna, pa i serijska, ubistva stvaranje kod potencijalnog učinioca predstave po kojoj je lišiti drugog života sasvim normalna stvar. Ako se u filmovima, ali i kompjuterskim igricama, konzumentima (od kojih su mnogi u uzrastu u kome još ne mogu razlikovati fikciju od realnosti) nude ovakvi sadržaji, ne treba se čuditi što su sve češće upravo mladi skloni nasilničkom ponašanju.

Naravno, gore navedenoj argumentaciji suprotstaviće se proizvođači ovakvih sadržaja i njihovi glasnogovornici koji iznose tvrdnje o potrebi potpunog informisanja javnosti (kao da je to isto što i prikazivanje svega što se „pod kapom nebeskom“ događa). Da li te „borce za slobode medija“ treba podsećati da zločin (na sreću) predstavlja izuzetnu pojavu, a nasilnička dela tek neznatan deo kriminaliteta /Felson, 2011:16/. Kako je onda moguće da mediji toliko često prikazuju upravo filmove čiji jedni sadržaj je nasilje, a gledalac na televiziji vidi godišnje mnogo više filmova o serijskim ubistvima, nego što ih se u istom periodu odigra? Jedino objašnjenje je da takvi programi donose gledanost, odnosno zaradu. Toliko o medijima.

2) *kontrola psihoaktivnih supstanci*. Serijska ubistva događaju se često pod uticajem alkohola i narkotika i to ukazuje zašto je njihova kontrola neophodna. Kada se radi o alkoholu, većina ograničenja njegove dostupnosti konzumentima pokazala se kao korisna. Ograničenja u pogledu uzrasta lica koja mogu kupiti, vremena u kome prodaja nije dozvoljena ili čak ograničavanje broja i mesta na kojima se može nabaviti. /41*/ Kada se radi o narkoticima, interesantno je da su u Srbiji propali pokušaji da se izvrši anonimno testiranje bar školske

omladine koje bi omogućilo sagledavanje razmera raširenosti ove bolesti zavisnosti u toj populaciji. Navodni borci za ljudska prava su to sprečili, na zadovoljstvo pre svega dilera droge. /42*/

3) *zaštita najmlađih od svih oblika zlostavljanja* – kako institucionalna, tako (i još više) ona neformalna. Ne samo zato što biografije većine serijskih ubica pokazuju da su zločini koje vrše povezani sa traumama u najranijem dobu, građani ne smeju okretati glavu od takvih stvari. Potreba disciplinovanja potomaka od strane roditelja, pravo na privatnost i zaštita porodične kohezije je jedno, zlostavljanje je sasvim nešto drugo. Pomoć svakog pojedinca, kao i stvaranje i jačanje dobrotvornih i volonterskih organizacija (poput Vojske spasa u Zapadnim društvima) koje će ponuditi pomoć onima kojima je ona neophodna, može više uticati na sprečavanje zločina (pa i serijskih ubistava) nego pozivanje na oštre kazne /-v Hulsman, 2010:67/.

4) posebna pažnja trebalo bi da bude usmerena na lica koja pokazuju crte nasilja u ponašanju, kao i sklonosti koje su povezane sa vršenjem serijskih ubistava ili pripadaju onom delu stanovništva iz koga se često regrutuju žrtve ovakvih zločina. Većina policija u svetu (sa osloncem na pravne norme ili bez njega) u svojim kriminalnim evidencijama ima rubriku „sklonosti“ koja je u praksi veoma korisno sredstvo da suze krug potencijalnih izvršilaca zločina na broj koji mogu ispitati.

U pogledu *represije* serijskih ubistava (kada se zločini već dogode), istorija pokazuje koliko je lutanja i pogrešnih odluka doneto u pokušaju da se ovakva dela rasvetle, a njihovi učinioci privedu pravdi. Bilo je tu primera i klasične policijske zablude („ljudi određenog socijalnog statusa nisu to nikako mogli učiniti“) i pokušaja da se ostavi utisak „činimo sve što je u našoj moći, ali ...“ (pa su tako privodili i po pola miliona stanovnika kako bi umirili javnost zastrašenu nekim „monstrumom“), bilo je i drugih neproaktivnih poteza iznudenih enormnim publicitetom i pritiskom vlasti (često se navodi pismo Kraljice šefu londonske policije u kome je, u jeku Trbosekove pomame, navela: „čini se da policija nije učinila sve što je trebalo da se zločinac uhvati“). /43*/

Danas je, kada se radi o delovanju policije, jasno da bez kontinuiranog prikupljanja informacija, razmene podataka o nerešenim slučajevima sa policijskim službama ne samo sa državama u okruženju, nego i u kontinentalnim razmerama – nije moguće rasvetliti veliki broj serijskih ubistava jer je mobilnost u globalizovanom svetu koriste i zločinci. Unutar svake države, mora se uspostaviti iskrena saradnja ne samo unutar organa reda, nego i između policije i drugih državnih i ostalih organizacija koje mogu pomoći u razrešavanju ovakvih slučajeva.

Srećna je okolnost i da su istražne tehnike danas usavršene, tako da se istražitelji danas mogu na primer osloniti na izveštaje koji im dostavljaju stručnjaci za profajling, a još više na rezultate DNK analiza. S ovim poslednjim u vezi, Samaha /2006:212/ pominje da su i ovde borci za „civilna prava“ osetili potrebu da

ukažu na ono, što po njihovom mišljenju predstavlja potencijalnu opasnost: a) ko ima pristup bazama podataka sa DNK sadržajem? b) postoji li i kakva je odgovornost onih koji nedozvoljeno prikupljaju biološki materijal za ovakvu analizu? c) da li je dozvoljeno uzimanje uzoraka biološkog materijala nekog lica bez njegove saglasnosti? d) ko plaća troškove analize? /44*/ i e) koja su pravna pravila usvojena za trajno brisanje podataka iz DNK registra?

Kao što se vidi, serijska ubistva i reakcija društva na njih pokreću mnoštvo temeljnih pitanja o kriminalitetu i načinima na koje mu se suprotstavljamo. Ona nisu samo „poslastica za medije“, nego i teren na kome se sučeljavaju potreba društva da se suprotstavi najopasnijim vidovima kriminaliteta i poštovanje ljudskih prava građana. Težnje da se zloupotrebi strah ljudi od ovakvih zločina mogu se zapaziti u oba pravca. Najtvrdokorniji retributivisti se nadaju da je moguće ograničiti prava čoveka na isti način kako je to učinjeno posle talasa panike izazvane zastrašujućim akcijama terorista, delovanjem organizovanog zločina i osetljivošću na seksualne zloupotrebe dece (u ovoj oblasti, ta matrica očigledno još uvek ne deluje); s druge strane i među predvodnicima pokreta za ljudska prava ima pokušaja da se u ime njihove zaštite očuvaju interesi moćnih koji odlično profitiraju od osećanja straha kod ljudi i poroka kojima su skloni.

10. Napomene

- 01*/ Norvežanin Lars Svendsen ističe da opsednutost modernog čoveka zlom proističe iz njegove potrebe da nađe protivtežu dosadnoj svakodnevici. Tako se naša fasciniranost zlom može objasniti željom za snažnim senzacijama – dobro je monotono i neinteresantno, zlo raznovrsno i čak romantično /Svendsen, 2006/. O samoj fascinaciji serijskim ubistvima – v. Newburn /2007:444/
- 02*/ Mora se priznati da u tome ima i elemenata nekrofilije. Kao uostalom i u ideji, koju je neko izneo u javnost, da se na beogradskom Kalemegdanu podigne spomenik rano preminuloj britanskoj rok pevačici Amy Winehouse na mestu gde je pre nekoliko godina održala svoj poslednji koncert koji se, zbog stanja u kome se pevačica pod dejstvom psihoaktivnih supstanci nalazila, pretvorio u fijasko. Na sreću, niko od nadležnih nije odlučio da oživotvori ovu ideju.
- 03*/ Kao dokaz može da posluži činjenica da u inače obimnoj (802 str.) *Enciklopediji kriminaliteta u Americi* /Sifakis, 1982/ uopšte nema ove odrednice. Isto važi i za *Rečnik kriminologije* /Walsh and Polle, 1988/ koji je objavljen krajem devete decenije prošlog veka.
- 04*/ Nasilnički kriminalitet možemo definisati kao: *kriminalnu aktivnost kod koje se učinilac u interpersonalnim odnosima primenjuje silu ili preti da će je upotrebiti, ugrožavajući na taj način telesni integritet drugoga, a delo se može*

- pripisati njegovoj krivici*. O različitim definicijama nasilničkog kriminaliteta detaljnije – v. Ignjatović /2011a/.
- 05*/ Na ovu okolnost ukazuju s pravom Clinard, Quinney i Wildeman /1994: 26/, kao i Rick Linden /2000:42/. Naš jezik ne pravi finu razliku između dva bliska pojma kao engleski u kome se značenje izraza „*murder*“ (ubistvo) i „*homicide*“ (lišenje života) ne poklapaju. Podrazumeva se da žrtva ubistva može biti samo živ čovek /-v. Stojanović, 2012:391/.
- 06*/ Zanimljivo je da se ovakvo, krajnje usko shvatanje može naći u nekim od najnovijih radova autora sa akademskim karijerama. Tako Mark Davis /2002/, zamenik direktora Instituta za prevenciju nasilja državnog Univerziteta u Kentu, smatra da su serijska ona ubistva koje su izvršili jedno ili više lica, uz period pauziranja između pojedinačnih zločina. Ona „se od drugih oblika ubistva razlikuju po tome što su seksualno motivisana (podvukao Đ.I.). Nije jasno zašto se pojam serijskih ubistava kod ovog autora vezuje samo za zločine koji su u nekoj vezi sa seksualnim nagonom?
- 07*/ Čak ni kada planski i u dužem vremenskom periodu otruje više nemoćnih lica iz koristoljublja (slučaj Dorothea Puente iz Sakranemta, iz 1988). Sama činjenica da je koristila otrov, kao i da ih nije seksualno zlostavljala i podvrgla torturi, bila je dovoljna da ne bude smatrana serijskim ubicom.
- 08*/ Kako navodi Bradford Gorby, /2003:419/ i do danas u nekim sredinama postoje ovakva verovanja. Tako je jedan plemenski vođa 1998. u Kongu priznao da je ubio i pojeo petoro ljudi; seljani i policija bili su ubeđeni da je imao sposobnost da se preobrazi u krokodila.
- 09*/ Priređivač *Enciklopedije zločina i kriminalaca*, raniji šef Skotland jarda Harold Scott /1961:197/ navodi da su u trenucima histerije izazvane fenomenom londonskog serijskog ubice, ovome pripisivano najmanje četrnaest zločina, na šta je nekadašnji šef Istražnog tima ove policijske jedinice Ser Melville Macnaghten rekao: „izvršio je pet ubistava i nijedno više“; Scott međutim dodaje da ih je možda bilo šest.
- 10*/ Poruka je bila potpisana sa „Džek Trbosek“ (*Jack the Ripper*) i od tada je ovaj pseudonim korišćen za označavanje ovog serijskog ubice, prvo u medijima, a kasnije i u nauci.
- 11*/ Kriminolozi bi mogli zaključiti: jedan od mogućih razloga bio je što još uvek nije bila poznata strategija situacione prevencije – v. Clarke /1995; 1997/. Kriminalac, koji je operisao u kraju koji je – očigledno – odlično poznao, bio bi lakše otkriven (ili bi bar bilo nekoliko žrtava manje) da su nadležne vlasti u tom, relativno malom, delu grada zabranile rad mesta gde ili oko kojih su se okupljale prostitutke i njihovi klijenti. To bi bilo mnogo korisnije od Kraljičinih apela, sastanaka Kabineta i sličnih izliva neproaktivnog „aktivizma“. Očigledno, profit je bio značajniji – kao uostalom i u Beogradu danas u kome su

kafedžije toliko moćne da određuju sebi radno vreme u rezidencijelnom delu grada.

- 12*/ Nije teško zapaziti da je Davis kao notorne serijske ubice naveo samo one koji se uklapaju u njegovu (već navedenu) definiciju po kojoj je bitan element njihovih zločina – seksualni motiv. Takođe, interesantno je da, nasuprot kritikama radikalnih kriminologa po kojima se smrtna kazna za slična dela mnogo češće primenjuje prema crnim no zločincima bele rase (Richard Quinney /1970:186/ navodi podatak da je čak 54% od ukupnog broja smrtnih kazni izrečeno crncima, što je višestruko više od njihovog učešća u populaciji SAD), Williamsu ona nije izrečena. Cinici bi rekli: verovatno zbog toga što žrtve nisu bile belci, već građani afro-američkog porekla.
- 13*/ Hickey navodi da je broj američkih filmova sa serijskim ubicom kao glavnim negativcem od sredine prošlog veka rastao progresivno, što se može videti na tabeli koju prenosimo:

Period	Br. filmova	Period	Br. filmova
20-te godine	2	60-te godine	12
30-te godine	3	70-te godine	20
40-te godine	3	80-te godine	23
50-te godine	4	90-te godine	117

- 14*/ Elliot Leyton /1986/, istina govoreći o višestrukim ubicama, navodi statističke podatke po kojima se stopa ovakvih ubistava u SAD od 20-tih do devedesetih godina prošlog veka povećala za 12 puta. Lee Ellis i Antony Walsh /2000:490/ tvrde da u je SAD broj serijskih ubica veći nego u svim ostalim državama sveta zajedno. Međutim, Leonard Glick /2005:238/ navodi da ni u jednom periodu istorije SAD nije zabeleženo da je istovremeno „ordiniralo“ više od 35-100 serijskih ubica, kao i da relativno učešće njihovih zločina nikada nije bilo veće od sedam do dva procenta. Brown, Esbensen i Geis /1996:404/ takođe dovode u pitanje utisak da je SAD posle 1960. zapljusnuo talas serijskih ubistava i ističu da je slična tendencija porasta njihovog broja zabeležena i u periodu 1900-40.
- 15*/ Koliko su policajci pravolinijski razmišljali pokazuje to što su za prvi zločin iz 1968. optužili prvo prevarenog muža. Gospodin Locci je ubrzo dokazao da nije ubio suprugu i njenog ljubavnika /Cawthorne, 2003:182/
- 16*/ Zato se moglo desiti da 1997. iako su građani glavnog grada Irana bili u panici od „Teheranskog vampira“ koji je silovao i ubio devet žena, medijima bude zabranjeno da o tome izveštavaju – v. Gorby /2003:422/.

- 17*/ Sud se pri tome, svakako, rukovodio maksimom da „novi, socijalistički čovek“ takve zločine može izvršiti samo ukoliko je duševno bolestan.
- 18*/ Tek kada je uhapšen, mnogi su se setili nikada razjašnjenog slučaja ubistva i kanibalizma sa telom njegove rođake koje se odigralo 1934. godine. O socijalnoj inteligenciji ovog zločinca govori i to što su, ne samo porodica, nego i njegovi sugrađani skoro sprečili policiju koja je došla da ga liši slobode tvrdeći da je to „najbolji muž, otac i sused koga njihov grad ima“.
- 19*/ Cawthorne /2003:185/ citira zvanične podatke o tome da je policija u pokušaju da rasvetli zločine ovog serijskog ubice za 12 godina privela i saslušala oko pola miliona ljudi. Ma kako ovaj podatak delovao impresivno, on govori ponajviše o njenoj nemoći i nesposobnosti. Državni organi (i to ne samo oni koji se bave formalnom socijalnom kontrolom) često, pod pritiskom javnosti, uzaludno troše energiju i sredstva u kampanjama koje su samo alibi u stilu: „zar ne vidite kolike napore ulažemo da rešimo ovaj problem?“
- 20*/ Dok je čekao egzekuciju, Ukrajina je pristupila Savetu Evrope, čime se obavezala da ukine smrtnu kaznu. Na ogorčenje javnosti, protumačeno je da nema pravnog osnova da se ni kazne koje su pravnosnažne izvrše, pa je „Ukrajinskom Terminatoru“ smrtna kazna zamenjena zatvorom od 20 godina iako je on odbio da zatraži preinačenje u pismu u kome je naveo kako je bolje da bude smaknut jer će „ukoliko se ikada bude našao na slobodi, nastaviti da ubija kao i ranije“. Koliko je ova poruka bila iskrena, možemo samo da nagađamo.
- 21*/ McLaughlin /2001/ navodi da bilo koja grupa može biti meta ovakvih serijskih ubica, a obično su to pripadnici zajednica koje se smatraju devijantnim. To ovakvim zločincima omogućava da „pravdaju“ svoje postupke time da ih preduzimaju „u ime časnih ljudi“. Radi se o mehanizmu koji su Gresham Sykes i David Matza /2009:294/ nazvali „tehnike neutralizacije“.
- 22*/ Ovde se ubrajaju oni zločinci koji deluju iz strasti, fantaste i grozomorne (e. *thrill*) ubice – v. McLaughlin /2001/
- 23*/ Izgleda da autori mešaju „babe i žabe“ – kriterijum za prve dve kategorije serijskih ubistava je motiv učinioca, za treću je njegov odnos sa žrtvom. Zbog toga dolazimo u logički problem gde da svrstamo ubistva članova porodice kod koga je motiv bio sadizam, a gde ona kod kojih je želeo da ostvari neku korist. Još jedan razlog govori protiv ove kategorije: budući da se ubistva članova porodice odigravaju najčešće u jednom događaju, to uopšte nisu serijska ubistva, u smislu načina na koji su u literaturi definisana.
- 24*/ Izgleda da je u rubrici 4. kolona pogrešno označena jer daleko veću šansu da izbegne hapšenje ima serijski ubica (koji preduzima sve kako bi nastavio niz svojih zločina, a pretpostavka za to je da izbegne ruci pravde) od onoga koji deluje u ubilačkoj kampanji.

- 25*/ Uostalom, navedeni činioci više su faktori nasilničkog kriminaliteta uopšte, nego ove njegove specifične vrste – v. Ignjatović /2011a/.
- 26*/ Dag Kolarević /2011:82/ smatra da je za razumevanje serijskih ubica vrlo pogodna psihoanalitička teorija, onako kako je izložila Melanie Klein. Ona smatra da su najteži nasilnički zločini posledica mehanizma cepanja i fragmentarnih doživljaja karakterističnih za prve mesece života.
- 27*/ Mnogi su (kao Monahan sa saradnicima /2001/) konstatovali da je psihopatija najvažniji faktor rizika od nasilničkog recidivizma; primećeno je da vrlo brzo po izlasku sa izdržavanja kazne, vrše novo krivično delo, čak četiri puta češće no drugi prestupnici u takvoj situaciji /Pakes and Winstone, 2007/.
- 28*/ U našoj literaturi se takođe podrazumeva da psihopate čine najveći deo ove populacije. Tako Danka Radulović /2006:396/ smatra serijska ubistva za „izuzetno opasan, a još uvek nedovoljno proučen vid kriminala psihopata”.
- 29*/ Ressler, Burgess i Douglas /1988/ nalaze da je među 36 serijskih ubica čiju životnu istoriju su analizirali, preko jedne trećine (36%) pokazivalo neverovatnu brutalnost prema životinjama, a već pominjani Jeff Dahmer se posebno isticao „eksperimentima” sa njima. Istini za volju, ovim zaključcima se u kriminologiji povremeno zamera da su izvedeni na osnovu nedovoljnog uzorka, a u ovom poslednjem slučaju oponenti bi mogli prigovoriti da skoro 2/3 serijskih ubica nisu u detinjstvu zlostavljali životinje.
- 30*/ Zbog toga su žrtve vrlo često prostitutke koje se upuštaju u seksualne odnose sa strancima, povremeno na osamljenim mestima, što ih izlaže dodatnom riziku od ovakve viktimizacije – v. Barkan /2009:284/.
- 31*/ McLaughlin /2001/ ukazuje da su mnoge serijske ubice tvrdile da obožavaju naročito filmove koje su snimili Quentin Tarantino i Oliver Stone koji su primeri „glorifikacije ubilačkog nasilja”.
- 32*/ Gorby /2003:421/ navodi primer ritualnog ubijanja u Južnoj Africi (pod nazivom „muti“) koje se okončava čerečenjem tela žrtve čiji delovi se uzimaju zbog njihovog „lekovitog delovanja“. Ako se takvo ubistvo desi u drugom delu sveta, istražni organi koji ne znaju za ove kulturne obrasce teško će rasvetliti takva dela. Knjiga *Potkultura nasilja* Volkfanga i Ferakutija /2012/ sadrži mnoštvo sličnih primera zbog kojih su mnoge policije u svetu uvele posebna odeljenja u kojima rade policajci koji su istog porekla kao i imigranti koji u većem broju vrše krivična dela.
- 33*/ Interesantno je da su se lica sa teritorije ranije Jugoslavije nalazila pri dnu tabele u kojoj su bili učinioci iz 43 države jer su ih bila dvojica, što je činilo 0.8% od ukupnog broja serijskih ubistava – stranaca.
- 34*/ Začetnikom optografije smatra se profesor Willi Kuhne sa hajdelberškog Univerziteta koji je 1881. izložio ideju o mogućnosti njene primene u kriminalistici. Novija istraživanja (profesori Sandheim i Alexandridis, Univerzitet

- u Hajdelbergu, 1980) potvrđuju da ljudi zaista „fotografišu“ poslednju stvar koju vide. Ali te slike – inače obično vrlo nejasne moraju biti fotografisane najduže pola sata od trenutka smrti, posebnim tehnikama. /Cyrax, 1993:269/.
- 35*/ Na osnovu ovog testiranja u 18.000 slučajeva u 25% došlo se do zaključka da su osumnjičena nevinna lica. U istraživanju kojim je obuhvaćeno 328 krivičnih slučajeva u kojima je na osnovu analize DNK došlo od obustavljanja istrage, u 199 se radilo o optužnici za ubistvo, u 120 o silovanju. Na osnovu analize DNK oslobođeno je sa izdržavanja kazne zatvora 145 lica, od toga u 88% slučajeva radilo se o licima osuđenim za silovanje. Projekt podrške nedužnima (*Innocence Project*) iz maja 2004. takođe pominje 142 lica oslobođena na osnovu DNK analize /Clear, 2006:90/
- 36*/ Autorka navodi da su se u slučaju jednog serijskog ubice (Duffy) od 17 osoba koje su mu pripisali eksperti Centra za analizu ubica na putevima, samo 13 pokazalo tačnim.
- 37*/ Cyriax /1993:345/ navodi da verovanje kako je poruku „Juwes“ (iskrivljeno ime majstora iz Solomonovog hrama) „su ljudi koji nikada ne mogu biti optuženi za bilo šta“ nađenu u Londonu posle jednog od zločina najpoznatijeg svetskog serijskog ubice ostavio on lično. To je i bio osnov da se posumnja kako iza ubistva u Istendu stoje masoni.
- 38*/ Takav slučaj zabeležen je kod nas i o njemu se piše u knjizi *Kainov greh*: radi se o L.P. (u medijima nazvan „Psiho iz Karadorđevog parka“) koji je 1989. u noćnim satima iznenada napadao žene nastojeći da ih nožem zakolje. Kada je uhvaćen, obrazložio je svoje zločine time da „mrzi sve žene“ /Kron, 1993:45/. U navedenoj knjizi ne pominje se, međutim, podatak da je L.P. neposredno pre zločina koje je izvršio pušten iz KPD Bolnice u Beogradu sa dijagnozom „nije opasan po okolinu ukoliko redovno uzima lekove“. Na žalost žrtava i njihovih najbližih, on to nije činio, a niko se nije ni postarao da to prekontroliše.
- 39*/ To što je Savet Evrope posle višedecenijske kampanje abolicionista uslovio članstvo ukidanjem smrtno kazne (koja se zaista u ranijim vekovima u mnogim delovima sveta preširoko i nekritički primenjivala – čak i iz razloga koji nemaju nikakve veze sa kontrolom kriminaliteta kakvi su politički) ne znači da će pravna svest koja je došla do izražaja u aktima ove nadnacionalne organizacije ikada biti prihvaćena od javnosti u zemljama koje se suoče sa zločinima serijskih ubica. Za nju će ova dogma: 'demokratija = odsustvo smrtno kazne u krivičnom sistemu' biti slična paroli koja je skoro pola veka popularisana na Istoku Evrope: 'elektrifikacija + industrijalizacija = socijalizam'.
- 40*/ Podsećamo da osnivači ovog pravca u kriminologiji Harold Pepinsky i Richard Quinney /1991/ polaze od ideje da je zločin samo jedan od pojava

- oblika nasilja u društvu – uz rat, rasizam i seksizam – i da svi zajedno dovode do ljudske patnje. Iz toga, oni izvode sledeće zaključke: suština zločina je nanošenje patnje, pa se problem kriminaliteta ne može rešiti bez njenog otklanjanja; pretpostavka za to je obezbeđenje mira; mir i pravda mogu se postići transformacijom ljudi; da bi do nje došlo, moramo iz osnova promeniti društvene, ekonomske i političke strukture.
- 41*/ Kao što se radi u državama koje nikada nisu bile osporene kao demokratske – Kanada, na primer, koja se graniči sa SAD i ima jednu od najnižih stopa kriminaliteta među razvijenim državama. Interesantno je da tamo niko nije došao na ideju da se obrati najvišoj pravosudnoj instanci kako bi razmotrila ustavnost ograničavanja dostupnosti alkohola građanima, a još manje organizuje mlade na protest u kome umesto posao i mogućnost da žive od svog rada, traže ukidanje mere kojom se zabranjuje prodaja alkoholnih pića noću.
- 42*/ Da Srbija pre podseća na SAD, nego na Kanadu pokazuje i McLaughlin /2001:260/ koji navodi da su u ovoj prvoj takođe „borci za građanska prava“ skočili u odbranu moćnog lobija proizvođača alkoholnih pića kritikujući pokušaje uvođenja određenih ograničenja njihove distribucije (naravno, da posle iskustva sa Prohibicijom, nikome nije padalo na pamet da potpuno zabrani distribuciju alkohola).
- 43*/ Teško je ne zapaziti delikatnost i odmerenost kojom odiše ova poruka. Toliko različita od prozivki koju su policiji, tužilaštvu i sudovima, upućivali vlastodršci iz vremena „diktature proletarijata“ i njihovi postkomunistički naslednici. Pretilo im se (čak i javno) da neće biti reizabrani, dobiti stan, proći kroz sito „reforme pravosuđa“ uvek kada se moćnicima nisu sviđale odluke koje su u okvirima svojih zakonskih ovlašćenja donosili.
- 44*/ Pošto su ovakve analize skupe, pravosudni organi u nekim od država u sastavu SAD na razne načine nastoje da navedu optužene da ih plate, čime ih dovode u položaj da dokazuju svoju nevinost, umesto da organi formalne socijalne kontrole dokazuju njihovu krivicu.

11. Literatura

- Bakan, S., /2009/, *Criminology: A Sociological Understanding*, Upper Saddle River
- Brown S, Esbensen F. and Geis G. /1996/, *Criminology: Explaining Crime and its Context*, Cincinnati
- Burke, R., /2007/, Moral Ambiguity, the Schizophrenia of Crime and Community Justice, *British Journal of Community Justice*, n° 1
- Canter, D., /1992/, *Criminal Psychology*, London

- Castle, T. and Mensley, C., /2009/, Serial Killers with military experience –in: *Contemporary Readings in Criminology* (Furst G. ed), Los Angeles
- Cawthone, N., /2003/, *Serial Killers (The World's Greatest)*, London
- Clarke, J., /1996/, Crime and social order: interrogating the detective story –in: *The Crime Problem* (Muncie J. and McLaughlin. E. eds.), London
- Clarke, R., /1995/, Situational crime prevention –in: *Building a Safer Society: Strategic Approaches to Crime Prevention* (Tonry M. and Farrington D. eds.), Chicago
- Clarke, R., /1997/, *Situational Crime Prevention- Successful Case Studies*, New York
- Clear, T., Cole, G. and Reisig, M., /2005/, *American Corrections*, Belmont
- Clinard, M., Quinney, R. and Wildeman, J., /1994/, *Criminal Behavior Systems: A Typology*, Cincinnati
- Coleman, S. and Norris, C., /2002/, *Introducing Criminology*, Cullompton
- Cornwell, P., /1993/, *All That Remains*, New York
- Cyruax, O., /1993/, *Crime – An Encyclopedia*, London
- Cyriax, O., /1996/, *Penguin Encyclopedia of Crime*, London
- Davis, M., /2002/, *Concise Dictionary of Crime and Justice*, Thousand Oaks
- Egger, S., /1984/, A working definition of serial murder, *Journal of Police Science* n° 12
- Egger, S., /2002/, *The killers among us*, Upper Saddle River
- Ellis, L. and Walsh, A., /2000/, *Criminology: A Global Perspective*, Boston
- Felson, M., /2011/, *Zločin i svakodnevni život* (prevod), Beograd
- Glick, L., /2005/, *Criminology*, Boston
- Gorby, B., /2000/, *Serial murder: A cross-national descriptive study*, Fresno
- Gorby, B., /2003/, Serial murder: International incidence –in: *Encyclopedia of Murder and violent crime* (Hickey E, ed.), Thousand Oaks
- Hagan, F., /2010/, *Criminal Types and Criminals*, Los Angeles
- Hare, R., /1991/, *Manual for Revised Psychopathy Checklist*, Toronto
- Hickey, E., /2003/, Serial Murder –in: *Encyclopedia of Murder and violent crime* (Hickey E, ed.), Thousand Oaks
- Hickey, E., /2006/, *Sex crimes and paraphilia*, Upper Saddle River
- Holmes, R. and DeBurger, J., /1988/, *Serial murder*, Beverly Hills
- Hulsman, L., Bernat de Celis, J., /2010/, *Izgubljne kazne: krivični sistem pod znakom pitanja* (prevod), Beograd
- Ignjatović, Đ., /2011/, *Kriminologija*, Beograd
- Ignjatović, Đ., /2011a/, Pojam i etiologija nasilničkog kriminaliteta, *Crimen – časopis za krivične nauke* n° 2
- Jenkins, P., /1994/, *Using murder: The social construction of serial homicide*, New York

- Keeney, B. and Heide, K., /1994/, Gender differences in serial murderers: A preliminary analysis, *Journal of Interpersonal Violence* n° 9
- Kolarević, D., /2011/, *Psihologija kriminala*, Beograd
- Kron, L., /1993/, *Kainov greh: psihološka tipologija ubica*, Beograd
- Levin, J. and Fox, J., /1991/, *Mass Murder: America's Growing Menace*, New York
- Levin, J. and Fox, J., /1996/, A Psycho–Social Analysis of Mass Murder – in: *Serial and Mass Murder: Theory, Research and Policy* (O'Reilly–Fleming, ed.), Toronto
- Leyton, E., /1986/, *Compulsive killers: The story of modern multiple murders*, New York
- Linden, R., *Criminology: A Candian Perspective*, Toronto
- Lustgareten, E., /1976/, *The Illustrated History of Crime*, London
- McCord, W. and McCord, J., /1964/, *The Psychopath: An Essay on the Criminal Mind*, New York
- McCormick, D., /1959/, *The Indentity of Jack the Ripper*, Norwich
- McLaughlin, E., /2001/, Serial killing –in. *Sage Dictionary of Criminology*, London
- Monahan, J., et al. /2001/, *Rethinking Risk Assessment: The MacArthur Study of Mental Disorder and Violence*, Oxford
- Newburn, T., /2007/, *Criminology*, Cullompton
- Norris, J., /1988/, *Serial Killers – The Growing Menace*, Teddington
- Pepinsky, H. and Quinney, R., /1991/, *Criminology as Peacemaking*, Bloomington
- Poro, A., /1990/, *Enciklopedija psihijatrije* (prevod), Beograd
- Quinney, R., /1970/, *The Social Reality of Crime*, Boston
- Radulović, D., /2006/, *Psihologija kriminala – psihopatija i prestupništvo*, Beograd
- Rassler, R., Burgess, A., and Douglas, J., /1988/, *Sexual homicide*, Lexington
- Samaha, J., /2006/, *Criminal Justice*, Belmont
- Scott, H., /1961/, *Encyclopedia od Crime and Criminals*, London
- Siegel, L., /2003/, *Criminology*, Belmont
- Siegel, L., /2003a/, *Criminology- The Core*, Belmont
- Sifakis, C., /1982/, *The Encyclopedia of American Crime*, New York
- Stojanović, Z., /2012/, *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd
- Svendsen, L., /2006/, *Filozofija zla* (prevod), Beograd
- Sykes, G. i Matza, G., /2009/, Tehnike neutralizacije –in: *Teorije u kriminologiji* (Ignjatović Đ. ed.), Beograd
- Symons, J., /1966/, *Crime and Detection: An Illustrated History from 1840*, London

- Wilson, C., /1985/, *Criminal History of Mankind*, London
- Wolfgang, M. i Ferakuti, F., /2012/, *Potkultura nasilja*, Beograd
- Walsh, D. and Poole, A., /1988/, *A Dictionary of Criminology*, London
- Williams, K., /2004/, *Textbook on Criminology*, London

*
* *

Dorđe Ignjatović Ph D
Law Faculty of the Belgrade University

SERIAL MURDERS AS A CRIMINOLOGICAL ISSUE

The paper focuses on, for the public most intrasting form of multiple murders (multicid) which, in the same time represents the challenge for justice and Criminology - serial killings. ?Following the phenomenological analysis, it is pointed on the causality and stages of those crimes. Hereon, investigative techniques that are used to capture the perpetrators have bee presented, and at the end instructions on how to prevent and suppress the serial killings have been given. ?As measure that could act prophylactically are mentioned: - a need that society explicitly proclaims and implements the strategy of rejecting any use of violence in relationships between human; - tightening substance traffic control, and - the need for community informal mechanisms engagement to help all people who are suffering, especially those of younger age. When it comes to institutions of formal social control, the basic premise of solving serial murders efficient is to collect the necessary information from the relevant authorities and the exchange of data they have gained, both on the national and international level. ?In addition, the use of special investigative techniques, particularly DNA and profiling, are giveing hope that the majority of serial killers be brought to face justice.

Keywords: *serial killings, phenomenology, etiology, prophylaxis, repression.*